

Breu història del futur europeu

O per què hem de lluitar per allò que vam heretar: l'Europa de les regions

Robert Menasse

Hegel digué una vegada: «L'home mor per costum». Per descomptat, no qüestionava la finitud biològica de l'ésser humà individual, sinó que es referia a l'home com a ésser polític i social. Si viu de ple en el costum de la quotidianitat i només es preocupa per la seua vida i sobretot si «fa un treball servil en el qual l'eina ha esdevingut autònoma, és a dir, una màquina», aleshores aquesta «mort per costum» pressuposa la por social i «la tremolor davant la mort social». Aquesta tremolor és la darrera agitació d'un moviment històric que ara s'esgota perquè la seua intenció i necessitat, és a dir, el progrés en l'esperit de la llibertat, ha estat oblidat i el seu objectiu, incloent-hi qualsevol etapa intermèdia o provisional, és vist com una amenaça per a allò familiar i finalment reprimat.

Aquest fragment de *l'Esbós de la filosofia del dret* descriu amb precisió també l'actual *situació moral* de la Unió Europea, en la

qual el dret del costum vol imposar-se de nou sobre el dret dels homes, i que és en efecte una *situació*, perquè el *procés* de la unió europea s'ha aturat. L'única cosa que es mou ací és una por oberta al futur, que s'expressa com a ressentiment. On aquest ressentiment es mostra al carrer, rep també el nom de *moviment*, però és tan sols una necrologia caricaturesca de l'home com a *zoon politikon*.

I tanmateix, fa mig segle el futur era tan falaguer. La imatge del futur que varen esbossar llavors els fundadors del projecte d'unificació europea era una obra mestra de la raó pragmàtica en l'esperit de la Il·lustració. Era d'una gosadia radical, era avantguardista, però també derivat de l'experiència històrica i raonat amb claredat i lògica elegants. Fixava com a fil conductor de la formació de la voluntat política bàsicament els drets humans i, en concret, les necessitats naturals humanes de pau, seguretat social, oportunitats vitals i possibilitat de participar en la vida de la societat. Era un projecte de *vida* en dignitat.

«L'obra d'unió que hem encetat i en què treballem diàriament no és una idea abstracta projectada cegament vers el futur, no és un somni boirós. És una realitat, perquè s'orienta cap a les realitats d'Europa.» Aquestes paraules de Walter Hallstein, el primer president de la Comissió Europea,

Robert Menasse (Viena, 1954) és escriptor i assagista austríac. Ha publicat nombrosos volums de prosa i d'assaig i ha obtingut diversos premis (com ara l'Erich-Fried l'any 2003). Autor, entre altres, de *Das war Österreich. Gesammelte Essays zum Land ohne Eigenschaften* (Suhrkamp).

Aquest article es va publicar originàriament a Eurozine (www.eurozine.com) el 17 de juliol de 2015. Original en alemany. © Robert Menasse © Eurozine.

foren pronunciades en un discurs a Roma l'any 1964, que tingué llavors un gran impacte però que avui ha caigut en l'oblit.

Llegint avui aquest discurs de Walter Hallstein i reconstruint la declarada realitat de la idea, no es pot evitar la sorpresa i una fascinació creixent. Alhora permet resseguir amb claredat els orígens de la por mortal de molts europeus davant Europa.

Quines eren llavors les «realitats d'Europa»? Europa estava en runes després d'una guerra de 30 anys (1914-1945). A més, molts podien recordar encara la guerra franco-prussiana, el preludi de l'autodestrucció europea. Els homes que ara es consagraven a reconstruir Europa de nou havien tingut per necessitat l'experiència que no n'hi ha prou amb els tractats de pau i les aliances entre nacions per garantir la pau i l'imperi de la llei. Aquesta experiència era tan fonda que esdevenia factible l'acord al voltant de la idea que la pau duradora s'havia de guanyar d'una altra manera, totalment nova. Però, com? Els fundadors de l'obra d'unificació europea havien identificat clarament i havien donat nom a l'agressor que destruïa la infraestructura del continent, que produïa pobresa i misèria que afectaria generacions senceres i que era responsable dels crims contra la humanitat més aberrants, fins arribar a Auschwitz. Aquest agressor era el nacionalisme, l'autoexaltació ideològica de les nacions, l'egoisme nacional, que sempre ha d'entrar en conflicte amb els interessos d'altres nacions. Aquests «interessos nacionals», com va escriure Jean Monnet, «no són cap altra cosa que els miops interessos econòmics de les elits nacionals, la satisfacció dels quals implica adscriure la pròpia població, i la població d'altres nacions, en la comptabilitat d'aquesta economia

al capítol de les pèrdues i en termes reals convertir-les en víctimes».

Assentar la pau a Europa era una pretensió moral que tots podien compartir. Però Jean Monnet tenia del tot clar que les crides morals i la confiança en el cansament de tanta guerra en la gent no donarien lloc a una seguretat duradora, com tampoc no ho farien nous tractats de pau entre les nacions. La idea que tenia Jean Monnet i que formulà en forma de pla juntament amb el ministre francès d'Afers Exteriors Robert Schuman, era així doncs la idea de superar el nacionalisme, en la mesura que les nacions es veurien encoratjades a la cessió gradual dels drets nacionals de sobirania, fins que les nacions, gairebé buides per dins i privades del seu pinyol, decaurien com a perspectiva de futur, amb la qual cosa s'hauria eliminat definitivament la base del nacionalisme. Per a aquesta comesa era necessària la fundació d'institucions supranacionals que pas a pas anirien fent-se càrrec de les tasques de les nacionals. Es va començar amb la creació d'una Alta Autoritat encarregada de fixar regulacions comunes per a tots els estats membres en el terreny de la producció de carbó i acer. El carbó i l'acer eren elements essencials per a usos bèl·lics i alhora productes de gran importància per a la reconstrucció i el relleu de l'economia. Per consegüent, crear una institució supranacional encarregada del control sobre aquests productes, que vetllés per una distribució justa i que fes inviable un rearmament secret, era el primer pas de l'evolució post-nacional planejada. Una evolució que havia de conduir a la integració política i econòmica de les nacions europees, impedir els *Sonderwege* o camins a banda nacionals i finalment superar del tot les nacions.

El nacionalisme ha destruït la cultura i la civilització europea. (Stefan Zweig)

Les nacions i les seues institucions polítiques han demostrat definitivament que no poden satisfer l'aspiració a una pau duradora i l'imperi de la llei. (Jean Monnet)

Siga quin siga el que puguen decidir i tractar de dur a terme les noves institucions europees, l'objectiu és i serà la superació de les nacions i l'organització d'una Europa post-nacional. (Walter Hallstein)

Quan pense que francesos, alemanys, belgues, holandesos, italians i luxemburguesos seguiran un mateix conjunt de regles i per tant miraran sota una mateixa llum la problemàtica que els afecta a tots, i que com a resultat d'això el capteniment dels uns amb els altres canviarà de manera fonamental, em dic a mi mateix que en les relacions entre les persones d'Europa s'ha aconseguit un progrés decisiu. (Jean Monnet)

Aquest progrés és un fet objectiu i la dinàmica del procés històric que es va encetar llavors ha conduït a través de molts petits passos, però conseqüents, a un progrés cada vegada més gran, si pensem en la desaparició de les fronteres nacionals en l'espai Schengen, la introducció de la primera moneda transnacional en l'eurozona i el mercat únic, que mena a una economia europea conjunta i a l'extinció de les economies nacionals separades, cosa que tan sols els economistes i els polítics als quals assessoren encara no acaben d'entendre. I sens dubte en el balanç d'aquest procés d'integració europea figura el més llarg període de pau dels països que formen part en aquest projecte.

Alhora ha passat una cosa estranya, singular. El fonament històric racional i la perspectiva de futur del projecte europeu han estat oblidats avui pels representants polítics que en detenen la responsabilitat i per amplis sectors de l'opinió pública. Tindria avui François Hollande marge de llibertat per a repetir la frase de Mitterrand «Le nationalisme c'est la guerre»? Gosaria Angela Merkel, ni que fos en veu baixa, dir la frase de Walter Hallstein «L'objectiu és la superació de les nacions»? Tothom pot respondre adormit a la pregunta «Què és la UE?» dient que és «un projecte de pau», abans de badallar i tornar a adormir-se, però aquesta resposta és menys de mitja veritat. La veritat sencera és i serà: «L'assentament d'una pau duradora a través de la superació de les nacions i la creació d'una Europa post-nacional».

«Un projecte de pau» és menys de mitja veritat perquè no es diu amb quins mitjans pot assegurar-se la pau i d'aquesta manera s'obre de nou espai per a les il·lusions ideològiques al voltant de la necessitat de la identitat nacional i la defensa dels interessos nacionals. La pau es dona per suposada, com un costum; però el que es defensa és el costum, que ara es veu amenaçat. I aquest costum és sentir-se part d'una nació i poder derivar d'aquest fet la pròpia significació i el lloc d'un mateix en el món. Una de les coses que hom percep com amenaçades és la possibilitat de participació política dels ciutadans, és a dir, la democràcia, que fou concebuda com a democràcia nacional i només s'ha considerat imaginable com a tal.

Qui no pot escoltar la música, pensa que els balladors són folls.

La gent que no ha escoltat mai el sentit del projecte, en percep avui les conseqüències i les considera una bogeria i una

amença. I els representants polítics que detenen la responsabilitat de l'Europa política, que han estat elegits només en eleccions nacionals, saben naturalment que per a la seua supervivència política han de comprometre's a defensar els interessos nacionals, o millor dit: que han de preservar amb tots els mitjans aquesta ficció, que els «interessos nacionals» siga sinònim dels interessos dels seus votants. Així apareix avui el cercle viciós d'allò que anomenem les «tendències de renacionalització» a Europa, que no vénen del marge de la dreta extrema, dels clàssic biòtops nacionalistes, sinó del centre polític, i tenen molt a veure amb una dinàmica sistèmica.

Així doncs, si es reconstrueix la idea dels pares fundadors de l'obra d'unificació europea, es fa evident per què per a la majoria de la gent ha de semblar una bogeria total el que és tan sols una conclusió certament agosarada, però en el fons simplement lògica, de l'experiència històrica: la superació dels estats nacionals, una Europa capaç de desenvolupar una organització política sense nacions. Un projecte que avui és totalment inconcebible per a una gran majoria de persones.

Però amb allò inconcebible passa una cosa. Ningú no es podia imaginar que el mur de Berlín cauria. Encara pocs dies abans, la caiguda del mur era inconcebible i tanmateix a l'endemà va succeir. Després, era del tot impensable la implosió de la Unió Soviètica. I tanmateix es va produir. Era desitjable, formava part dels objectius programàtics declarats del món lliure, s'esmentava sempre en els discursos de diumenge, però era del tot unimaginable que una cosa així succeís realment. L'objectiu havia passat a ser un tòpic i el tòpic havia enfosquit la imaginació política, i hom

s'havia avesat a viure en un món en el qual imperava el tòpic i no la veritable aspiració a aconseguir allò possible. I malgrat tot un dia s'esdevingué l'inconcebible. I tot i que fos també la conseqüència d'una certa dinàmica pròpia, era el resultat d'un moviment polític que s'havia posat en marxa políticament i que després s'havia invocat reiteradament. Una generació de polítics que no sàpiga aprendre aquesta lliçó és una generació perduda.

Tots els arguments que encara insisteixen en el caràcter indefugible de l'(auto) organització nacional fa temps que han estat refutats per la història, i per aquells que no coneixen la història, per la nostra realitat vital i les nostres experiències.

La nació, es diu sempre i simptomàticament de manera cada vegada més agressiva, és el fonament de la identitat i forneix, sobre la base d'una cultura, història, mentalitat i llengua compartides, el mitjà per a la pertinència solidària de l'individu a un tot social.

Aquesta afirmació és pura ficció. Si la llengua comuna fos constitutiva d'una identitat nacional comuna, aleshores Àustria hauria de ser part de la nació alemanya. Si ho fos la cultura històrica, aleshores l'Alta Àustria i l'Alemanya del sud serien una nació, però l'Alemanya del nord i l'Àustria occidental sens dubte no en formarien part. La història comuna? Lliguen més Àustria i Hongria que Àustria i Alemanya. La mentalitat dels individus de les grans ciutats es radicalment distinta de la mentalitat de la gent dels pobles alpins o de les planes rurals, més enllà de fronteres i llengües. Així, per a un vienès les ciutats de Bratislava, Budapest o Praga estan més a prop, quant a història de les mentalitats, i per descomptat quant a distància geogràfica, tot i que són capitals

d'altres nacions i s'hi parla una llengua diferent, que per exemple Gföls, al Tirol, o Feldkirch al Vorarlberg, encara que la gent d'aquests llocs tenen el mateix passaport que els de Viena.

¿Foren els estats nacionals els que portaren la democràcia i l'imperi de la llei, i només ells poden garantir les conquestes de la Il·lustració? Aquesta afirmació no és ni tan sols una ficció de bona fe, és un deliri històric. ¿Fou, per exemple, 1871 una festa alegre d'homes lliures que s'unien joiosament per a formar la nació alemanya? No, fou un bany de sang. I més endavant, després que s'hagueren rentat les mans brutes de sang, que hagueren penjat a l'armari la cota de malla que podia a mort i podridura i polit el casc punxegut, potser esclatà llavors l'època daurada de la democràcia? ¿Sota l'espasa de Bismarck, sota el ruixat de bales dels grups paramilitars, enmig del terror dels assassinats polítics i de les execucions sumàries? Les lleis d'excepció, són l'ideal de l'estat de dret? En veritat, la major part de les nacions europees han viscut, fins a la creació de la Comunitat Europea, més anys en condicions d'arbitrarietat política, totalitarisme, feixisme i guerra que en una situació de sobirania democràtica lliure.

De debò les nacions promouen la comunitat i la unitat? Naturalment, s'hi ha d'estar d'acord... si s'és cec. Només en aquest cas es creurà en el sentit de comunitat compartit, per exemple, pels italians del nord i els del sud o en la indissoluble unitat de bascos i catalans amb la nació espanyola, per no parlar dels irlandesos, gal·lesos i escocesos que, com és ben sabut, es consideren tots de manera unànime molt contents de ser britànics.

¿La base històrica racional de la idea de nació rau en el seu desenvolupament cap a

la forma d'estat nació i cap a l'organització política del patriotisme constitucional fill de la Il·lustració? També això és clarament ficció i ceguesa. Els actuals moviments migratoris mostren precisament com les nacions es desempalleguen brutalment de persones que mostren tota la disposició a esdevenir patriotes constitucionals d'aquestes nacions.

I també a hores d'ara ens toca viure com de fàcilment resulta mobilitzar el ressentiment nacionalista i l'agressió contra els altres, com ara contra «els grecs», justament en una societat com l'alemanya, que es considera il·lustrada i políticament correcta. Tot quimera, tot ficció.

Podem analitzar-ho com vulguem i sempre arribarem a l'única base històrica racional de la formació de les nacions: eren –i històricament potser no podia ser altrament– etapes intermèdies en què el projecte d'unificació europea ha continuat per primera vegada de manera pacífica. Què fou, per exemple, la formació de la nació alemanya? A partir de quaranta petits estats es va crear un mercat comú amb institucions polítiques i regles comunes. ¿Qui voldrà afirmar seriosament que això és el final de la història de l'organització política i social dels homes? I al contrari, ¿qui voldrà afirmar seriosament, després de l'experiència històrica del nacionalisme alemany i de les dinàmiques que podem observar a hores d'ara, que s'havia domesticat definitivament el nacionalisme?

Ja l'any 1850 digué Victor Hugo que la formació de la nació francesa només podia ser un pas intermedi en la història: «Així com la Normandia, la Bretanya, Borgonya, Lorena i Alsàcia, totes les nostres províncies, s'han dissolt en França, *sense perdre per això els seus propis atractius i la seua singularitat*»,

de la mateixa manera totes les regions i àmbits culturals havien de «fondre's en una unitat superior i formar una fraternitat europea». Quan Victor Hugo va fer pública aquesta utopia, els seus contemporanis, llavors crítics reconeguts els noms dels quals avui han estat oblidats, van recomanar que el tancaren a la «torre dels bojós». A hores d'ara dirien que anés a cal psiquiatra. Les riallades foren èpiques. Vint anys després esclatà la guerra franco-prussiana. I la cosa ja no feia tanta gràcia.

Mai havia estat tan gran com avui el distanciament entre els estats. Amb reglamentacions, mesures econòmiques, amb l'autarquia, es clou un estat envers els altres i cau en un isolament furiós. I alhora que es clouen, tots en són conscients, tanmateix, que l'economia europea i la política europea tenen un destí comú, que cap país no pot evadir-se d'una crisi mundial que a tots afecta tancant-se en ell mateix. [...] Les dues concepcions, nacionalisme i supranacionalisme, s'enfronten ara cara a cara en una pugna decisiva, i no hi ha ja manera de defugir el problema. Aviat sabrem si els estats d'Europa persisteixen en la seua animadversió econòmica i política actual o voldran resoldre finalment a través d'una unificació completa, d'una organització supraestatal, aquest conflicte que malbarata les seues energies. [...] Prolongarà Europa la seua autodestrucció o assolirà la unitat?

Això ho va escriure Stefan Zweig el 1932. Com bé sabem, van succeir ambdues coses. La destrucció va continuar fins arribar a la destrucció total i als més grans crims contra la humanitat i després, com a conseqüència d'aquestes experiències, finalment el procés d'unió.

Podríem adduir, de Novalis endavant, desenes de citacions semblants que demostren que els poetes i els filòsofs, esperits lliures, sovint han pensat amb més concieixement que els anomenats realistes, que se sentien còmodes amb el costum i el defensaven fins i tot quan ja no era còmode, sinó letal. Això prova que allò que l'esperit del temps considerava una bogeria —o expressat més educadament, una utopia— sovint responia a una raó més assentada i persistent, o en qualsevol cas a una enyorança humana més pregona, mentre que els pragmàtics sempre s'enfonsaven molt pragmàticament en el seu món, més enllà del qual no eren capaços de pensar.

I tanmateix a hores d'ara, per utòpica que pugja semblar a molts la necessària extinció de les nacions i la idea d'una Europa post-nacional, ja no es pot dir que això siga una utopia —perquè no és cap utopia si, com és el cas, es va realitzant d'ençà de més de seixanta anys en passos concrets en un lloc concret, que és el nostre continent. Al contrari, a la llum de l'experiència històrica i de les nostres experiències quotidianes, el que s'ha de caracteritzar com una utopia negativa és la creença segons la qual caldria salvar les nacions i que només les nacions poden garantir la llibertat, l'autodeterminació, l'estat de dret, la pau i la seguretat. El seu poder mòrbid, la seua agressivitat en la confrontació amb l'extinció diagnosticada és el que ha conduït a la crisi actual de la Unió Europea. Les nacions *ja no funcionen*, però *encara no* disposem d'una Europa post-nacional plenament desenvolupada. Més encara, mentrestant fins i tot ens fa por d'imaginar-la. I tanmateix és del tot evident que les condicions i el context de la nostra vida, tots els processos i desenvolupaments que hem de contribuir a configurar, per

tal de no limitar-nos a patir-los, tots els fenòmens i problemes als quals hem de donar respostes polítiques, són des de fa molt de temps de caràcter transnacional. La cadena de creació de valor és transnacional, les inversions i l'obtenció de guanys, les necessitats energètiques, els problemes de seguretat, les comunicacions, els perills associats als moderns mitjans de comunicació com ara el control i la vigilància, els problemes ecològics, i així successivament, res de tot això s'atura davant les fronteres nacionals, ni pot ser manegat dins de les fronteres nacionals i en el marc de la sobirania nacional.

Està clar, això? Doncs no. Si llegim els diaris, si llegim els posts i les cartes al director de ciutadans i ciutadanes preocupats, si llegim els resultats de les enquestes sobre aquestes qüestions, comprovarem com és de forta la pulsio de morir per costum, de quina manera tan dramàtica la ceguesa de la història es presenta també com ceguesa dels contemporanis. Tot allò que preocupa i agita els ciutadans preocupats, tots els problemes i conflictes que segueixen en peu i sense resoldre o que reapareixen una i altra vegada agreujats, són presentats com a prova que la UE no funciona, no pot funcionar, mentre que s'exigeix als governs nacionals de manera cada cop més agressiva, més radical, que reconeguen «aquesta realitat» i que defensen de manera més resolta la sobirania nacional i els anomenats interessos nacionals. I tot plegat quan resulta que és precisament aquest bloqueig nacional de la política comunitària, la constant política de gestos de cara als electorats nacionals, allò que condueix al bloqueig polític de la Unió en el seu conjunt i de cada nació dins de la Unió, a la impotència política i al recurs tan desesperat com mancat de sentit

a velles receptes la ineficàcia de les quals està més que demostrada. Aquesta estèril contradicció entre un desenvolupament post-nacional i la renacionalització és allò que avui anomenem crisi. I tot allò que suscita discussions cada dia més apassionades no és sinó un seguit de símptomes. O com va escriure Hegel: «El que no acaba de travessar el llinar és sovint el més insatisfactori».

I tanmateix és el més racional.

L'evolució post-nacional és mentrestant una realitat objectiva de caràcter *global*. Allò que anomenem globalització no és cap altra cosa que la desposseïó gradual dels estats nacionals. Però Europa és l'únic continent on això no s'esdevé i prou, sinó que des de fa més de seixanta anys s'ha engegat com a procés conscient, com a decisió política que condueix per petits passos i de manera controlada a una comunitat solidària transnacional. Europa disposa doncs, pel que fa a la globalització, del fons més important de coneixement especialitzat. O més aviat caldria dir: tindria. Car Europa està atrapada en el bloqueig del *ja no-encara no*, està paralitzada entre la covardia per a assumir l'opció de prosseguir de manera conseqüent el camí encetat i la por davant les reaccions, entre l'oblit del sentit de tot i la manca d'imaginació per a copsar cap a on hauria d'anar, entre el desenvolupament post-nacional i una exasperada renacionalització.

Aquest bloqueig només es pot trencar i la crisi només es pot resoldre si es reconstrueix la idea del projecte europeu. Cal explicar la història, que seria la «narrativa» buscada avui amb deler i que sembla que Europa no té, però que en realitat ha estat amagada, reprimida. La idea de construir el primer continent post-nacional i esdevenir així part d'una avantguarda il·lustrada al

món seria, per a qui en tinga necessitat, tan fascinant com per a deixar de banda amb racionalitat el seu arcaic orgull nacional. Qui té el coratge de dir-se humà no voldrà sentir-se millor i més fort mitjançant una menyspreable delimitació respecte dels altres al si del seu grup, del seu nosaltres, no voldrà trobar en el ressentiment envers altres el seu amor propi i un fals consol per la seua pròpia misèria, qui té el coratge de dir-se home no voldrà ser manipulat políticament en nom d'una solidaritat ideològica i no escarmentar mai, no voldrà fer-se amb el tros més gran del pastís global contra altres i pensa que ja el té quan apareix en l'estadística de la seua nació, no voldrà l'avantatge nacional sinó drets humans indivisibles.

El compromís de la ciutadania preocupada no s'hauria de traduir en una lluita sense perspectives i cada cop més agressiva per la salvació de la sobirania nacional, en el fons una cridòria de consignes nacionalistes i populistes, sinó en l'aspiració a configurar *democràticament* el procés *post-nacional*, a dur més lluny el desenvolupament de les institucions democràtiques d'Europa, a enfortir-ne la legitimitat i a desplegar la imaginació de cara a la concreció d'una *República Europea*.

Perquè és clar que el reconeixement, i per descomptat la pretensió que se'n deriva, que els estats nacionals sobirans s'han d'extingir, planteja la qüestió de com s'ha de constituir i com s'ha d'organitzar políticament Europa després. És fascinant veure fins a quin punt la generació dels fundadors del projecte europeu va pensar d'antuvi aquestes qüestions, el grau de concreció de la seua imaginació, arrelada amb realisme en les «realitats d'Europa». Continuem llegint el discurs ja citat al començament de Walter Hallstein:

Com a primera realitat europea la nostra obra d'unificació contempla l'home europeu, l'europeu com a ésser individual, com a membre de la seua família, com a membre de la seua comunitat, de la seua regió. Per això se'ls ha conferit a les Comunitats Europees, que pretenen ordenar d'una manera nova i millor la convivència de les persones d'Europa, la responsabilitat de promoure una política regional ben entesa.

La política regional fou aviat la part nuclear dels esforços polítics de Hallstein i Monnet. Per a ells la regió era la unitat d'administració política lògica en una Europa post-nacional. La regió és realment la realitat que marca la mentalitat i que confereix identitat. Això en el fons ho sap tothom, com un bavarès sap que no és prussià i tots dos són alemanys només en el mapa del temps de la televisió... o, després de llegir diaris alemanys, en l'odi comú contra «els grecs». La regió ha demostrat que és l'únic continu social i cultural en una història de canvis de fronteres nacionals constants, arbitraris i atzarosos. La peculiaritat de les regions és que la seua mentalitat i la seua cultura, històricament configurada, no ha pogut ser estroncada per cap nació de la qual haja passat a formar part o en la qual haja estat obligada per la força a integrar-se. Al contrari, regions que foren dividides i repartides per l'arbitrarietat política i les guerres, que havien estat fragmentades i separades per fronteres nacionals arbitràries, mai han deixat de ser realment un espai cultural comú i quan les fronteres tornaren a ser poroses o directament van ser esborrades per la UE, han demostrat aquesta realitat molt de presa i de manera clara. A més a més, les regions europees tenen una extensió més o menys semblant i aproxima-

dament la mateixa població. És la dimensió ideal per a una visió de conjunt i per a fer-se càrrec de la realitat immediata de la gent, per a intervenir en la vida política, és a dir, per a la desitjable participació de la ciutadania, per a la democràcia sota el principi de la subsidiarietat. I això és decisiu per al desenvolupament polític d'una República Europea, perquè com va dir també Walter Hallstein al seu discurs,

si volíem tan sols, amb la creació d'un mercat comú, alliberar forces econòmiques poderoses i desplaçar masses de persones allà on el seu treball es transforma més de presa en guanys econòmics, hauríem oblidat justament que l'home, que la persona, no és només *homo oeconomicus* o *homo faber*. Perquè no pensem que la maximització del producte interior brut siga la finalitat de les relacions humanes. Això, precisament, ens separa dels sistemes basats en la manca de llibertat.

Ara tornarem breument sobre el que era la intenció essencial, la raó de ser, el pla, la finalitat i la base racional del projecte europeu, que ja no volia europeïtzar colònies o passar per damunt dels seus competidors, que volia superar una Europa que havia estat disposada fins i tot a «acceptar» milions de morts a canvi de la ficció de la grandesa nacional, que «volia ser una Europa que per primera vegada en la història començava a europeïtzar-se ella mateixa» (Susan Sontag). Aquesta idea, que restà inscrita com «l'Europa de les regions» també al Tractat de Lisboa, però que ha estat vista pels representants nacionals al Consell Europeu, en el millor dels casos, com una fórmula buida de contingut i no se l'han presa mai seriosament (tot i que ja sabem,

d'ençà del 1989, la força política que poden acabar tenint les fórmules buides! Pobres representants nacionals, en procés d'extinció!), s'ha verificat clarament allà on ha tingut l'oportunitat de desplegar-se en aquest sentit. Per exemple, el Tirol del sud: el benestar del Tirol del sud i allò que fa feliços la gran majoria dels tirolesos del sud no rau evidentment en l'adscripció a la nació italiana, sinó en el fet que el Tirol del sud és una regió autònoma en una xarxa europea lliure. Naturalment hi haurà qui criticarà amb bons motius determinades coses, alguns aspectes de la vida al Tirol del sud, la qual cosa demostra tan sols que, mentre no trobem la porta d'entrada al paradís, la democràcia subsidiària és la pitjor fórmula de govern mai provada... tret de totes les altres, incloent-hi la democràcia nacional.

La idea de l'Europa de les regions, d'altra banda, seria també un principi de la Il·lustració, que així mateix ha esdevingut un formulisme tothora reverenciats, però que mai s'ha acomplert, mai s'ha acabat de realitzar: el principi de la igualtat (d'oportunitats). «Llibertat, igualtat, fraternitat», vet ací el tresor que vam heretar de la Revolució Francesa i que avui mateix és el capital bàsic dels nostres esforços polítics. Malgrat que hereus cobdiciosos –i alhora tan estúpids que ni tan sols saben articular avui el concepte revolució– varen mutilar totalment la revolució en benefici propi i per a la nostra desgràcia –llibertat de qual-sevol responsabilitat social, igualtat de la mercaderia força de treball, fraternitat en els acords sobre preus–, aquesta herència de la Revolució és encara una aspiració persistent de la política il·lustrada. I mentre hi haja tanta diferència entre venir al món en una gran nació, políticament influent i

econòmicament poderosa –o dit breument, entre nàixer a la gran Alemanya– i haver de fer la vida en una petita nació que només és mitja illa –com ara Xipre–, la idea d'igualtat sonarà a sarcasme. Una Europa de les regions com la van pensar Monnet i Hallstein integraria juntament amb el progrés en la democràcia política, també l'aspiració a la igualtat. I de fet, Hallstein prosseguia així el seu discurs:

No ens podem doncs limitar a suprimir les fronteres heretades i a establir la llibertat de circulació de persones, mercaderies i capital. *Cal, més aviat, que mirem d'esmenar els desequilibris tradicionals entre les regions i, per descomptat, els nous desequilibris que sorgiran.* Altrament, entràriem en contradicció amb els objectius del Tractat de Roma, que exigeix la reducció de la distància econòmica entre els diferents territoris, alhora que es protegeixen les seues peculiaritats culturals. La política regional de les Comunitats té com a marc d'actuació no només els territoris on *es presenta el perill d'un sobre desenvolupament*, sinó també aquells territoris que mostren un desenvolupament econòmic feble. Així doncs, tant si fem política econòmica com si fem política social, *en la nostra acció ha d'haver-hi sempre un element de política regional.* La política regional ha d'impregnar, per dir-ho així, totes aquestes polítiques. Però també a l'inrevés: sempre que fem política regional el que hi ha en joc és el conjunt de la política econòmica i social europea.

No puc entendre què pot haver-hi d'errat en una comunitat solidària transnacional en una època de globalització que no es pot aturar, però sí que s'ha de contribuir

a configurar. No puc entendre què pot haver-hi d'errat en la idea d'una superació del nacionalisme després de totes les nostres experiències amb el nacionalisme. No puc entendre que els caps d'estat i de govern d'avui callen de manera tan obstinada les idees dels seus predecessors. O les han oblidat? O malentès? O s'hi oposen? Quan és el cas que podrien mostrar-los camins d'eixida de la crisi que, de cap manera, aconseguixen dominar.

Però és clar, volen ser reelegits. En eleccions nacionals.

I tanmateix, una cosa és segura: els estats nacionals desapareixeran. Com més aviat ens fem càrrec d'això, millor per al nostre futur democràtic i autodeterminat.

O tornarà a haver-hi enderroc i cendres, misèria, paisatges de runes, bocassos emissaris assassinats en massa, i mort també dels autors de les massacres. I ens mirarem terriblement afligits les runes fumejants i amb un murmurí direm: «Això no ha de tornar a passar mai més!».

La mort per costum que deia Hegel. □

Traducció de Gustau Muñoz